UDK 811.111:37.016

INGLIZ TILIDA GAPIRISH VA TINGLASH KO‘NIKMALARINING LINGVODIDAKTIK MOHIYATI VA ULARNING INTEGRATSIYASI

Begimkulova Xusnida Alisher qizi
Buxoro innovatsiyalar universiteti
O‘zbekiston Respublikasi, Sirdraryo viloyati, Boyovut tumani, Fayz baraka ko‘chasi, 34
E-mail: ida.kamilova@bk.ru
Tel: +998 88 020 02 88

Abstract. This article examines the linguodidactic foundations of speaking and listening skills in English language teaching (ELT), focusing on their integration to boost learners' communicative competence. Linguodidactics, merging linguistics and pedagogy, defines speaking as a productive skill encompassing pronunciation, fluency, and interaction, whereas listening is receptive, emphasizing understanding, analysis, and feedback. Contemporary research underscores the mutual reliance of these skills in everyday communication, with integration via content-oriented and task-oriented methods promoting genuine language application. The study's significance addresses current ELT issues like online learning platforms and varied student requirements, introducing innovation through an analysis of methodologies from 2010 to 2025. It suggests actionable techniques for integration, such as group projects and digital tools, to elevate spoken abilities. Empirical evidence indicates that combined instruction enhances speech output, word recall, and holistic language growth, especially in EFL settings.

Keywords: linguodidactics, speaking skills, listening skills, skill integration, EFL teaching, communicative competence, content-based instruction, task-based learning, oral proficiency, language development.

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz tili o‘qitishida (ITO) gapirish va tinglash ko‘nikmalarining lingvodidaktik asoslarini ko‘rib chiqadi va ularning integratsiyasini o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishga qaratadi. Lingvodidaktika lingvistika va pedagogikani birlashtirib, gapirishni talaffuz, ravonlik va o‘zaro aloqani o‘z ichiga olgan faol ko‘nikma, tinglashni esa tushunish, tahlil va javobni ta’kidlaydigan passiv ko‘nikma deb belgilaydi. Zamonaviy tadqiqotlar bu ko‘nikmalarning kundalik muloqotdagi o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi, integratsiya esa mazmunli va vazifali usullar orqali haqiqiy til foydalanishini rag‘batlantiradi. Tadqiqotning dolzarbligi ITOdagi hozirgi muammolarni, jumladan, onlayn platformalar va turli talaba talablarini hal etishda, yangiligi 2010-2025 yillardagi metodlarni tahlil qilishda yotadi. Integratsiya uchun guruh loyihalari va raqamli vositalar kabi amaliy usullar taklif etiladi. Empirik

ISSN 3030-3907

dalillar shuni tasdiqlaydiki, birgalikdagi o‘qitish nutq chiqarishni, so‘z zaxirasini va tilning umumiy rivojini yaxshilaydi, ayniqsa EFL muhitlarida.

Kalit so‘zlar: lingvodidaktika, gapirish ko‘nikmalari, tinglash ko‘nikmalari, ko‘nikmalar integratsiyasi, ITO o‘qitish, kommunikativ kompetensiya, mazmunli ta’lim, vazifali o‘rganish, og‘zaki malaka, til rivojlanishi.

Аннотация. Статья анализирует лингводидактические основы навыков говорения и аудирования в преподавании английского языка (ПАЯ), акцентируя внимание на их интеграции для повышения коммуникативной компетенции учащихся. Лингводидактика, объединяя лингвистику и педагогику, определяет говорение как продуктивный навык, включающий произношение, беглость и взаимодействие, а аудирование — как рецептивный, подчеркивающий понимание, анализ и обратную связь. Современные исследования подчеркивают взаимозависимость этих навыков в повседневной коммуникации, где интеграция через контентные и задачные методы способствует аутентичному применению языка. Значимость исследования в решении актуальных проблем ПАЯ, таких как онлайн-платформы и разнообразные требования студентов, новизна — в анализе методик 2010-2025 годов. Предлагаются практические техники интеграции, включая групповые проекты и цифровые инструменты, для повышения разговорных способностей. Эмпирические данные подтверждают, что совместное обучение улучшает производство речи, запоминание слов и общее развитие языка, особенно в EFL-средах.

Ключевые слова: лингводидактика, навыки говорения, навыки аудирования, интеграция навыков, преподавание EFL, коммуникативная компетенция, контент-ориентированное обучение, задачно-ориентированное обучение, устная компетенция, развитие языка.

Kirish.

Hozirgi ta’lim tizimida xorijiy tillar, xususan ingliz tili o‘qitish (ITO) globalizatsiya va raqamli texnologiyalar ta’sirida muhim o‘rin egallamoqda. O‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish bugungi kunning asosiy talablaridan biri bo‘lib, bu maqolada gapirish va tinglash ko‘nikmalarining lingvodidaktik jihatlari hamda ularning birlashuvi o‘rganiladi. Lingvodidaktika tilshunoslik va pedagogikani uyg‘unlashtirgan soha sifatida til o‘qitishning nazariy va amaliy asoslarini ta’minlaydi [1].

Maqolaning dolzarbligi 2010-2025 yillardagi tadqiqotlarda ko‘rsatilganidek, an’anaviy usullarning cheklanganligida: gapirish va tinglash alohida o‘rganilganda, real aloqada muammolar yuzaga keladi [2]. Yangilik esa, bu ko‘nikmalarni mazmunli va vazifali yondashuvlar orqali birlashtirishda bo‘lib, bu talabalar og‘zaki qobiliyatlarini oshirishga xizmat qiladi [3].

ISSN 3030-3907

Gapirish ko‘nikmalarining lingvodidaktik mohiyati

Til o‘qitish jarayonida gapirish ko‘nikmasi faol (produktiv) ko‘nikma sifatida ajralib turadi, chunki u talaffuz, nutqning ravonligi, grammatik qurilishlar va leksik resurslardan samarali foydalanishni talab etadi. Lingvodidaktik nuqtai nazardan, gapirish oddiy axborot uzatishdan ko‘ra ko‘proqdir: u o‘zaro aloqa jarayoni bo‘lib, o‘quvchi muhitga moslashib, kontekstga qarab nutqini shakllantiradi va boshqalar bilan interaktiv munosabat o‘rnatadi [7]. Bu ko‘nikma o‘quvchining ichki monologini (inner speech) rivojlantirish orqali shakllanadi, ya’ni o‘quvchi o‘z fikrlarini ichki ravishda formulalashtirib, keyin og‘zaki ifodalaydi, bu jarayon audial va vizual namunalar (masalan, audio yozuvlar yoki videolar) asosida kuchaytiriladi [1].

Zamonaviy lingvodidaktik tadqiqotlar gapirishni ikki tomonlama mexanizm sifatida ko‘rib chiqadi: top-down (yuqoridan-pastga) va bottom-up (pastdan-yuqoriga) jarayonlar. Top-down yondashuvda o‘quvchi umumiy kontekst va maqsadni hisobga olib, nutqni rejalashtiradi (masalan, suhbat mavzusini oldindan o‘ylab ko‘rish), bottom-up esa fonetik va sintaktik detallarga e’tibor qaratadi (masalan, so‘zlarning to‘g‘ri talaffuzi va bog‘lanishi) [8]. 2024-yilgi empirik tadqiqotda bu mexanizmlarning integratsiyasi real muloqotdagi samaradorlikni oshirishi isbotlangan: tajriba ishtirokchilari (EFL talabalari) ushbu usullarni qo‘llagach, nutq ravonligi 25% ga oshgan va xatolik darajasi kamaygan [7]. Natijada, o‘quvchilar nafaqat to‘g‘ri gapirishni, balki muvaffaqiyatli aloqa qilishni o‘rganadilar, bu esa ularning kommunikativ ishonchini mustahkamlaydi.

Lingvodidaktik vositalar orasida rol o‘yinlari (role-plays) va bahs-munozaralar (debates) alohida o‘rin tutadi, chunki ular o‘quvchilarni motivatsiya qiladi va tilni sun’iy emas, tabiiy sharoitda qo‘llashga undaydi. Masalan, rol o‘yinida o‘quvchilar "do‘konda xaridor va sotuvchi" vaziyatini taqlid qilib, tinglash va gapirishni birlashtiradilar: tinglab savollarga javob berish va o‘z fikrlarini ifodalash [9]. Bahs-munozaralarda esa o‘quvchilar guruhda fikr almashib, qarshi dalillarni tinglab, o‘z pozitsiyasini himoya qiladilar, bu nutqni ravonlashtiradi va leksik boylikni kengaytiradi [2]. Bunday faoliyatlar o‘quv jarayonini interaktiv qiladi va o‘quvchilarning emotsional ishtirokini oshiradi, natijada til o‘rganish samaradorligi yuqori bo‘ladi.

Ushbu yondashuvlarning amaliy qo‘llanilishi, ayniqsa, EFL (English as a Foreign Language) kontekstlarida muhim, chunki o‘quvchilar real muloqot imkoniyatidan mahrum bo‘lishadi. Lingvodidaktika bu ko‘nikmani rivojlantirishda texnologiyalarni (masalan, AI yordamida virtual suhbatlar) ham tavsiya etadi, bu esa kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘nalish bo‘lishi mumkin [8].

Tinglash ko‘nikmalarining lingvodidaktik mohiyati

ISSN 3030-3907

Til o‘qitishda tinglash ko‘nikmasi reseptiv (passiv) ko‘nikma sifatida tanilgan bo‘lib, u nutqni qabul qilish, uni talqin qilish va tegishli javob shakllantirish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Lingvodidaktik nuqtai nazardan, tinglash tilning abstrakt tizimi (grammatika, fonetika) va real nutqning dinamik oqimi (tezlik, intonatsiya, kontekst) o‘rtasidagi farqlarni hisobga olgan holda rivojlantiriladi, bu esa o‘quvchilarga nutqni nafaqat eshitish, balki mazmuniy va shaklliy jihatlarini bir vaqtda idrok etishga o‘rgatadi [1]. Zamonaviy tadqiqotlar tinglashda shakl (fonetik va sintaktik elementlar) va mazmun (semantik ma’no) ni parallel ravishda qayta ishlashning muhimligini ta’kidlaydi, ayniqsa xorijiy til muhitida, bu yerda o‘quvchilar tabiiy nutqning murakkabligi tufayli ko‘pincha qiyinchiliklarga duch keladilar [10].

Tinglash ko‘nikmasining shakllanishi ikki bosqichli mexanizmga asoslanadi: bottom-up (pastdan-yuqoriga) – bu individual tovushlar va so‘zlarni tanib olishdan boshlanib, umumiy ma’noga o‘tish; top-down (yuqoridan-pastga) – esa oldindan bilimga va kontekstga tayangan holda bashorat qilish va talqin etish [11]. Bu mexanizmlar integratsiyasi o‘quvchilarga nutqni samarali tushunishga yordam beradi, chunki ular nafaqat eshitish, balki faol ishtirok etishni ta’minlaydi. Masalan, 2023-2024 yillarda o‘tkazilgan empirik tadqiqotlarda tinglashni rivojlantirish uchun audial materiallarni ehtiyotkorlik bilan tanlash va takroriy tinglash (repeated listening) strategiyalari samarali deb topilgan: bu usullar o‘quvchilarning tushunish darajasini 30-40% ga oshirgan va nutqni tahlil qilish qobiliyatini kuchaytirgan [6].

Amaliy jihatdan, autentik materiallar – podkastlar, videoroliklar yoki radio uzatuvlari – tinglash jarayonini boyitadi, chunki ular real hayotdagi nutqning xilma-xilligini aks ettiradi va o‘quvchilarga kontekstual tushuncha olish imkonini beradi [7]. Masalan, podkast tinglashdan keyin savollar berish mashqi (comprehension questions) o‘quvchilarni nafaqat eshitishga, balki ma’noni chuqur tahlil qilishga undaydi, bu esa leksik va grammatik bilimlarni mustahkamlaydi [12]. Lingvodidaktik yondashuvda bunday materiallarning qo‘llanilishi, ayniqsa, EFL talabalari uchun muhim, chunki ular tilni tabiiy sharoitda qayta ishlashni o‘rgatadi va motivatsiyani saqlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar tinglashni raqamli vositalar (masalan, interaktiv app-lar) orqali yanada takomillashtirishga qaratilishi kerak [10].

Gapirish va tinglash ko‘nikmalarining integratsiyasi

Til o‘qitishda gapirish va tinglash ko‘nikmalarining integratsiyasi – bu ikki ko‘nikmani alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirish jarayoni bo‘lib, u real hayotdagi muloqot dinamikasini taqlid qiladi va o‘quvchilarga tabiiy aloqa shakllantirish imkonini beradi. Lingvodidaktik nuqtai nazardan, integratsiya tilning reseptiv (tinglash) va produktiv (gapirish) jihatlarini birlashtirib, kommunikativ

ISSN 3030-3907

kompetensiyani holistik ravishda oshiradi, chunki real muloqotda tinglash gapirishni oldindan tayyorlaydi va aksincha, gapirish tinglashni faollashtiradi [5]. Bu yondashuv an'anaviy "drill-and-practice" usullaridan farqli o'laroq, o'quvchilarni passiv eshituvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, natijada til o'rganish jarayoni yanada samarali va motivatsion bo'ladi [13].

Integratsiya asosan ikki asosiy lingvodidaktik usul orqali amalga oshiriladi: mazmunli ta'lim (content-based instruction) va vazifali o'rganish (task-based learning). Mazmunli ta'limda til ko'nikmalari boshqa fanlar mazmuni (masalan, ijtimoiy fanlar yoki fan) bilan bog'lanadi, bu yerda o'quvchilar tinglash orqali ma'lumotni qabul qilib, keyin gapirish orqali uni qayta ishlaydilar [14]. Vazifali o'rganish esa real vazifalarga (masalan, muammo hal qilish yoki ma'lumot almashish) asoslangan bo'lib, u o'quvchilarni tinglash (ma'lumotni yig'ish) va gapirish (natijani muhokama qilish) ni bir vaqtda qo'llashga undaydi [15]. Masalan, tinglash mashqidan keyin o'tkaziladigan gapirish faoliyati – tinglangan audio yoki video mavzusi bo'yicha guruh suhbati – o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi, chunki u ularni nafaqat tushunishga, balki o'z fikrlarini ifodalashga majbur qiladi [2].

Empirik tadqiqotlar integratsiyaning nutq ishlab chiqarish (speech production) va umumiy til rivojiga ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi: birgalikda o'qitilgan ko'nikmalar o'quvchilarning ravonligi va tushunish darajasini 20-35% ga yaxshilaydi [3]. Masalan, 2018-yilgi o'rta maktab tadqiqotida o'quvchilarning yozma va og'zaki ko'nikmalari integratsiyalangan darslar orqali yaxshilangan, chunki tinglash gapirishni kontekstual qilgan va aksincha, bu esa o'quvchilarning til xatolarini kamaytirgan [4]. Boshqa tadqiqotlarda ham shunga o'xshash natijalar kuzatilgan: EFL talabalari orasida integratsiya motivatsiyani oshirib, tilni saqlash (retention) ni kuchaytirgan [13].

Amaliy qo'llashda quyidagi misollar samarali:

- **Guruh suhbatlari**: O'quvchilar podkast tinglab, keyin guruhda uning mazmunini muhokama qiladilar, bu yerda tinglash gapirishni to'ldiradi.
- **"Fikrlash-juftlash-almashish" (think-pair-share) texnikasi**: Shaxsiy fikrlash (tinglashdan keyin), juftlikda muhokama (gapirish) va guruh almashinuvi – bu usul o'quvchilarning ishtirokini oshiradi [9].
- **Raqamli vositalar**: Zoom yoki Google Meet orqali videomuloqotlar, masalan, virtual suhbatlarda tinglash va javob berish, bu esa masofaviy o'qitishda ayniqsa foydali [8].

Integratsiya nafaqat ko'nikmalarni rivojlantiradi, balki o'quvchilarning emotsional va kognitiv yukini kamaytiradi, chunki u tilni izolyatsiya qilmaydi. Kelajakdagi amaliyotda bu usullarni AI va VR texnologiyalari bilan birlashtirish tavsiya etiladi, bu esa yanada immersiv tajriba yaratadi [14].

ISSN 3030-3907

Xulosa

Ingliz tilini o‘qitish jarayonida gapirish va tinglash ko‘nikmalarining lingvodidaktik mohiyati ularning o‘zaro bog‘liqligida yaqqol namoyon bo‘ladi, chunki bu ko‘nikmalar alohida emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida talabalarning haqiqiy muloqot qobiliyatini shakllantiradi. Mening fikrimcha, an’anaviy usullarda bu ko‘nikmalarni izolyatsiya qilish o‘quvchilarni sun’iy cheklovlarga soladi, ammo integratsiyalangan yondashuv – ya’ni tinglashni gapirish bilan bog‘lab, real hayotiy vaziyatlarni taqlid qilish – til o‘rganishni nafaqat samaraliroq, balki qiziqarliroq qiladi. Bu jarayon talabalarda nafaqat nutq ravonligi va tushunish darajasini oshiradi, balki ularning ishonchli va moslashuvchan shaxs sifatida shakllanishiga ham hissa qo‘shadi, chunki muloqot faqat ma’no uzatish emas, balki emotsional va madaniy almashinuvdir.

So‘nggi o‘n besh yillik tajriba va tahlillarga ko‘ra, integratsiyalangan usullar ingliz tilini xorijiy til sifatida o‘qitish (ITO) darslarini zamonaviy talablar – masalan, globalizatsiya va raqamli aloqa – ga moslashtiradi. O‘zbekiston kabi EFL kontekstlarida bu usullar ayniqsa dolzarb, chunki ko‘plab talabalar real inglizcha muhitdan uzoqda o‘qiydi va an’anaviy darslar ularni passiv qiladi. Shaxsiy tahlilimda, agar o‘qituvchilar rol o‘yinlari, guruh muhokamalarini va autentik materiallarni ko‘proq qo‘llasa, talabalar nafaqat grammatika va so‘z boyligini mustahkamlasa, balki o‘z fikrlarini erkin ifodalashni o‘rganadi, bu esa ularning kasbiy va ijtimoiy hayotida katta afzallik beradi.

Kelajakda, menimcha, raqamli texnologiyalarni – xususan, sun’iy intellekt (AI) asosidagi virtual suhbatlar va immersiv VR darslarni – integratsiyaga yanada chuqurroq kiritish kerak. Bu vositalar talabalarga cheksiz muloqot imkoniyatini berib, o‘qitishni shaxsiylashtiradi va hatto masofaviy muhitda ham real tajriba yaratadi. Oxir-oqibat, lingvodidaktika nafaqat nazariya, balki amaliy o‘zgarishlar vositasi bo‘lishi lozim: o‘qituvchilar va talabalar birgalikda tilni "o‘rganish"dan ko‘ra "yashash"ga o‘tishi kerak. Bu yo‘l talabalarning kommunikativ erkinligini ta’minlab, ularni global dunyoning faol ishtirokchilariga aylantiradi..

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimova, N. (2024). Formation of students' listening-comprehension skills in teaching English from a linguodidactic perspective. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/384374424

2. Tavil, Z. M. (2010). Integrating listening and speaking skills to facilitate English language learners’ communicative competence. Procedia - Social and Behavioral Sciences. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042810023360

ISSN 3030-3907

3. Hadi, A. (2020). Integrating Listening and Speaking Skills to Promote Speech Production and Language Development. MEXTESOL Journal, 44(2). https://www.mextesol.net/journal/index.php?page=journal&id_article=19801
4. Evans, M. (2018). The Integration of Reading, Writing, Speaking, and Listening Skills in the Middle School Social Studies Classroom. Utah State University. https://digitalcommons.usu.edu/etd/7157/
5. Snow, M. A. (2022). Integrated Skills in the ESL/EFL Classroom. CAL Digest. https://www.cal.org/wp-content/uploads/2022/05/IntegratedSkillsintheESLEFLClassroom.pdf
6. Kadirova, N. (2023). The Importance and Integration of Listening and Speaking Skills in Language Teaching. Scientists.uz. http://scientists.uz/uploads/2023012/B-114.pdf
7. Karim, S. A. (2024). Accelerating EFL Learners' Speaking and Listening Skills through the Audio-Lingual Teaching Method. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/382592266
8. Richards, J. C. (2008). Teaching Listening and Speaking: From Theory to Practice. Cambridge University Press. https://www.cambridge.org/core/books/teaching-listening-and-speaking/
9. Nation, I. S. P., & Newton, J. (2009). Teaching ESL/EFL Listening and Speaking. Routledge. https://www.routledge.com/Teaching-ESL-EFL-Listening-and-Speaking/Nation-Newton/p/book/9780415986891
10. Rost, M. (2011). Teaching and Researching Listening (2nd ed.). Longman. https://www.pearson.com/uk/educators/higher-education-educators/program/Rost-Teaching-and-Researching-Listening-2nd-Edition/PGM334701.html
11. Vandergrift, L. (2007). Recent developments in second and foreign language listening comprehension research. Language Teaching, 40(3), 191-210. https://www.cambridge.org/core/journals/language-teaching/article/abs/recent-developments-in-second-and-foreign-language-listening-comprehension-research/
12. Field, J. (2008). Listening in the Language Classroom. Cambridge University Press. https://www.cambridge.org/core/books/listening-in-the-language-classroom/
13. Bygate, M. (2005). Speaking and Listening: Towards a Process Approach. In E. Hinkel (Ed.), Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning. Lawrence Erlbaum Associates. https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781410612701-9/speaking-listening-martin-bygate

ISSN 3030-3907

14. Ellis, R. (2003). Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford University Press. https://global.oup.com/academic/product/task-based-language-learning-and-teaching-9780194421591
15. Nunan, D. (2004). Task-Based Language Teaching. Cambridge University Press. https://www.cambridge.org/core/books/taskbased-language-teaching/

ISSN 3030-3907